

Pedagógiai ars poeticám

Jézus megtestesülése és mennybemenetele

Éles Éva leltározó beszélgetése
dr. Horváth Levente teológiai tanárral

Az erdélyi reformátusságnak, valamint Isten országának sokoldalú munkásával és hírnökével folytattam leltározó beszélgetést. A mindennapok felől szerettem volna indítani az interjút, és utána közelíteni a jelentőségteljes, összetettebb életmozzanatok irányába. Már a második percben kiderült, hogy semmi szükség állúrkökre. A bemelegítő kérdés konvencióit szétfeszíti az az ősi, bibliai méretű mélység, amely Horváth Levente életét is áthatotta egészen kiskorától, bemelegítő éveitől kezdve. Az interjú lassú olvasást igényel, kárpótlásul viszont olyan buzogó életkedvvel és zavarba ejtő őszinteséggel átítatott perspektívákkal ajándékozza meg az olvasót, amelyek kéretlenül is gyógyítják a reflektálatlan, egymástól elszakító csórlátásokat, sőt komfortzónásítási késztetésekből is képesek elmozdítani a tágas, frissítő terek felé.

A házasság hete alkalmából sokféle jártatok feleséggel, Máriával. Határon túl, a debrecen-nagygyerdei református gyülekezetben a Pár-beszéd eseményen lehetett veletek találkozni, ill. a Geni ifi rendezvényen voltak meghívottak az 'ideálok és elvárások' témakörben. Sok friss élménnyel vagy tele. Mit jelentettek ezek az alkalmak számotokra? Hogyan befolyásolja a nyilvános szereplés a párkapcsolat intimitását?

Ez utóbbi a legizgalmasabb kérdésed. Sokat beszélgettünk Debrecenből jövet is feleségemmel, Marival, hogy ez nem is olyan egyszerű dolog, hogy az ember mit mutat meg, és mit nem a kapcsolatából, mert vannak tényleg nagyon intim oldalai a kettőnk kapcsolatának. Nem mintha magát a küzdelmeinket ne vállalnánk. Sőt. Azt gondoljuk – lehet, sokakkal ellentétben –, hogy az nem a szennyes kitergetése, ha az ember esetleg a megküzdési kudarcait is fölállalja. De ehhez nagyon együtt kell lélegezz a pároddal, ahhoz, hogy nehogy valami olyasmit adj ki, ami őt zavarja, míg téged esetleg nem. És ilyen szempontból éreztem nagy kihívásnak mindig azt – és nem csak ezeken a házasság heti előadásokon, hanem az utógon-dozói táborainkban vagy a házasterápiás táborainkban is –, hogy néha a saját kapcsolatotokból felidézél egy küzdelmet, egy tapasztalatot.

Talán úgy tudnám összegezni, hogy az ember – Pál szavával (2Kor 4,2) – lemond a szégyen takargatásáról. Ha bizonyos dolgokat nem vállalom föl nyilvánosan a házasságomból, akkor tulajdonképpen sminkelem, és egy ideális kapcsolatot mutatok föl. Tehát egy nem létező kapcsolatot. De kinek segít ez? Nyilván senkinek. Egy ideális kapcsolat láttán egy ideális célt tűznek ki maguk elé a párok, és így még nagyobb a nyomás azok számára, akik szeretnének hasonló módon megküzdni a kérdéseikkel. Nem hiszek a házasságmodellek idealisztikus lehetőségeiben. Úgy gondolom, hogy a bibliai házasságkép és a hitünkbeli adódó kapcsolati modell a Szentírás alapján nem egy idealisztikus, hanem nagyon is realisztikus házasságképet mutat. És ezért örülök, hogy sok teológus meg is szűri a Szentírás értelmezésébe becsúszott platonisztikus elemeket.

A kapcsolati kérdésekre realisztikusan csak az Újtestamentum józan és kijózanító tanítása alapján lehet válaszolni.

Összegezve a kérdésedre a választ: számunkra ezek az alkalmak először is kihívást, önmagunk leellenőrzését jelentik. Azt mindketten nagyon szigorúan tartjuk, hogy csak arról beszélhetünk, amit alkalmaztunk, kipróbáltunk a saját kapcsolatunkban. Veszélyes dolog úgy tanítani, hogy az ember nem áll maga is a mérce alá, vagy elkerüli azt, hogy tükörbe nézzen. Fölvállaljuk a gyengeségeinket, mert az sokak számára bátorítás, hogy mi is emberből vagyunk, ugyanakkor pedig reményt ad: annak ellenére, hogy az esendőség bele van kalkulálva egy kapcsolatba, ez mégsem a csüggedésre, hanem az újrakezdésre buzdít. Tehát én ezért gondolom, hogy egyfelől bátorítás, ahogyan ezt megéljük. Másfelől pedig fontos, hogy érzékeny kérdésekben nehogya a másikat akaratlanul is kiszolgáltatottá tegyem. Az Ótestamentumban is olvassuk, hogy ne emeld föl a te apád, anyád takaróját – megjelenik a befedezettség és a szemérem tiszteletben tartásának a kötelezettsége. A közelmúltban tapasztaltuk is ezt: sajnos volt, hogy én nem ügyeltem eléggé erre, és ez a hallgatóságnak is rossz.

Ádám és Éva is nehezen tudta a szégyenét eltakarni. Nem is sikerült nekik, Isten az, aki ruhákat készít nekik állati bőrből. De mi is az, amit ezek eltakarnak a férfi és nő mezítelenségéből? Azokat a részeket, amelyekben különböztek. A nemi jellegük sajátosságait kell befedni. Ezt áttételesen is értem, nemcsak a szexualitás vonatkozásában: a különbözőséget védeni kell. Férfi és a nő különbözik, és a tragédia abban van, hogy mégis a férfi önmagából kiindulva feltételezi, hogy a nő mit gondol, vagy mit érez, ahelyett, hogy megkérdezné. Ezt nevezik gondolatolvasásnak a családterápiában. És fordítva is áll, hogy a nő a maga nőiességéből kiindulva elképzei, hogy mit gondol, mit érez a férfi.

Mi hathat a gondolatolvasás ellen?

A gondolatolvasás helyett érdemes többet kérdezni, a mélyreható beszélgetések lehetőségét keresni. Ugyanezt tesszük Istennel egyébként. Így kreálunk bálványokat, hogy megsaccoljuk, milyen lehet Isten, de magunkból kiindulva. Tehát saját képünkre és hasonlatosságunkra teremjük meg Istent, ez a bálványimádás. A szerelemben hasonlóan járunk el, nagy a kísértés, erős késztetést érzünk arra, hogy a saját képünkre és hasonlatosságunkra akarjuk a másikat megteremteni. Szerencsére ez nem egy sikeres kísérlet. Az a jó, hogy nem engedi Isten ezt, hanem meg kell tanulnom a másikat szabadon engedni. A házasságban nincs helye sem az erőszaknak, sem a manipulációnak. Istent sem, és a társamat sem lehet beskatulyázni. Hagyni kell, hogy az Isten úgy mutakozzon meg, ahogy az ő igéjében magát kijelentette, és ahhoz kell igazodnom. A házastársunknak is engedjük, hogy ő mondja el, kicsoda. Legyen fülem meghallani az ő választát.

Egyenesen a mély víz felé sodornak szavaid. Kényelmes lett a mély víz számodra? Milyen környezetben érzed leginkább önazonosnak magad? Melyik élettér jelent kihívást számodra?

A válaszom kettős. Úgy gondolom, hogy az egész életünk, különösen a hitéletünk, folyamatos tesztelés alatt van. Amikor Ábrahám ígéretet kap Istentől, akkor újra és újra várakozásra inti őt Isten. Ki kell várnia Istent, és ebben tesztelődik az a hite, ami neki igazságul tulajdoníttatik. Ettől pedig az ígéret gyermekének megszületéséig 25 év telt el. 25 év tesztelés. Azt gondolnánk, hogy ez véget ér az Izsák születésével, de ha a rabbimagyarázat helyes, Izsák már 37 éves volt, amikor Isten azt kérte, hogy ajánlja föl a Morijja hegyén. Ez pedig összesen nem kevesebb, mint év. 62 év tesztelés, próbatétel. Vagyis én nem érzem otthon magam, amikor tesztelés alatt vagyok, de mindig önazonos leszek, amikor tesztelés alá kerülök. Másfelől, odafönt-ről nem ígértek nekünk könnyű életet. Nekem a legkedvesebb az erdélyi világ, ott, ahol mindennapjaimat élem. Azok a harcok és terhek jelentenek számomra kihívást, melyekkel ebben a közegben szembesülök. De mifelénk is teher alatt nő a pálma.

Honnan származol?

Innen, Kolozsvárról. Itt születtem, itt jártam iskolában, és itt végeztem a teológiát, aztán egy furcsa vargabetűvel végül ide jöttem vissza.

Milyen emlékeket őrizöl gyermekkorról? Mit jelentett gyermeknek lenni abban a korban, amelyikben születél?

Azt hiszem, a születésem ideje egy nagyon érdekes mérföldkő. A szociológusok is nagyjából a '60-as éveket jelölik meg határkőként, ettől az időszaktól kezdve beszélhetünk egy hihetetlenül felgyorsuló világról. Ez pedig azt jelenti, hogy az én életem során többet változott a világ, mint az azt megelőző száz, kétszáz vagy akár még több év alatt. Minden rendkívüli módon felgyorsult, és ebből a szempontból nagyon érdekes visszatekinteni a gyermekkoromra. Sok mindent megőriztem abból a világból, és ez vagy nosztalgikussá és otthontalanná tesz a mai világban, vagy pedig rugalmasságra készítet, hogy lépést tartsak a folyamatos változás gyorsuló ütemével.

Néhány példa is eszembe jut a kérdéssel kapcsolatban. Hároméves voltam, amikor kiköltöztünk a teológiáról. Édesapámat kényszernyugdíjazták, mert kiállt a teológusai mellett, akiket perbe fogtak. Először megszüntették a katedráját, tanársegéddé fokozták le, ezt követte a kényszernyugdíjazás – ekkortájt születtem én. Hároméves korom előtti időszakból emlékszem, hogy a teológia folyosóján a diákok játszottak, kedveskedtek velem. Emlékszem egy különös esetre is: valaki egy papírlapra lyukakat égetett a cigarettájával, majd rárajzolt egy maszkot, és az arcára tette. Megijedtem tőle. Addig kedves volt hozzám, örültem neki, de abban a pillanatban ijesztővé vált. Ez volt az első mélyen megmaradt emlékem arról, hogy az, aki egyik percben kedves, a másikban ijesztő is lehet – ez pedig gyermekfejjel hatalmas talányt jelentett számomra. Ma már tudom, hogy minden embert a maga teljességében kell elfogadni – mindazzal együtt, ami csupán álarc, és azzal is, ami a valóság. Fel kell ismernünk egymásban, hogy mindannyian Ádám és Éva unokái vagyunk.

Éppen farsangi időszakban vagyunk. Az álarcokhoz ma már talán másképp viszonyulunk. De milyen más élményeket hoz elő belőled ez a toposz?

Ezután következett az iskoláskorom, ahol teljesen mást hallottam, mint otthon. Ez a kommunizmus időszaka volt, a személyi kultusztól kezdve a párt mindenhatóságáig. Óriási diszkrepancia volt aközött, hogy mi az álarc, és mi a valóság. Egy világ rendült meg bennem, mert nem tudtam összeegyeztetni a kettőt. Édesanyám próbálta valahogy ellensúlyozni ezt a kettősséget – erre tisztán emlékszem. Ez az érzés végigkísérte az iskolai éveimet, hiszen az akkori körülmények között tulajdonképpen belső emigrációt kellett választanom. Már az iskolában megkezdődtek a problémák – az állambiztonságiak, a szekusok elég korán beavattak abba, hogy Krisztusért vállalni kell akár a hátrátételt is.

Csak néhány villanásszerű emlék. Édesapám az úgynevezett „hetes társaság” tagja volt, amelyhez olyan személyek tartoztak, mint László Dezső, Borbáth Dáni-

el, Dávid Gyula és Babos Sándor. Babos Sándor később Mandzsúriában lett miszisionárius az erdélyi egyház védnöksége alatt. Én ebben a közegben nőttem fel, emlékeim vannak Imre Lajosról, Nagy Géza bácsiról és az akkori teológiai tanári karról is.

Van egy különösen élénk emlékem nyolcéves koromból. Babos Sándor a második világháborút Mandzsúriában vészelte át feleségével, Máriskó nénivel. A háború végén haza akartak térni, de amikor megtudták, hogy a keleti blokk kommunista lesz, úgy döntöttek, hogy inkább Amerikába települnek. 1968-ban, amikor nyolcéves voltam, először sikerült hazalátogatniuk. A hetes társaság tagjai ismét találkoztak, mindenki összejött – én pedig ott álltam apám mellett egy csoportfényképen, nyolcéves kisgyermekként. Nagyon jó emlékeim vannak ezekről a beszélgetésekről. A Szekuritáté természetesen figyelemmel kísérte ezeket az összejöveteleket, jelentések készültek, pedig csupán baráti találkozásokról volt szó.

Máriskó néninek nyolcévesen elpanaszoltam, hogy van egy fekete kakasom, de nem tudom, milyen nevet adjak neki. Megnézte, majd azt mondta: „Hát ez Blacky!” Így ragadt rá a kakasomra a Blacky név. Tőlük kaptam egy gyönyörű könyvet is az amerikai indiánokról, amelyet a *National Geographic* színes fényképeivel illusztráltak. Az indiánok sorsa nagyon megragadott, és ez bizonyos értelemben szociálisan is érzékenyített. Más szempontból is hatással volt rám, hiszen hamarosan a miszsió is elkezdett érdekelni. A velük való találkozás meghatározó volt a jövőbeni pályaválasztásom szempontjából.

Az iskolában többször konfliktusba kerültem a pionírokkal, sőt az igazgató elé is citáltak. A totalitárius rendszerrel túlkapásaival szemben valahogy igyekeztem fenntartani a saját belső világom integritását.

Édesapád, Horváth Jenő is lelkipásztor, majd teológiai tanár volt. Az előbbi sorokban már utaltál rá. Hogyan mutatnád be őt valakinek, aki még nem hallott róla?

Apám magában hordozta az egész 20. századot. 1900-ban született, és rengeteget mesélt. Baráti kapcsolat fűzte Tamási Áronhoz, Nyíró Józsefhez, Áprily Lajoshoz és sok más jelentős személyiséghez. Maga is sokoldalú ember volt: jelentek meg verseskötetei és novellái, és folyamatosan figyelemmel kísérte az erdélyi irodalom alakulását.

Apámon keresztül vált számomra kézzelfoghatóvá a 20. század – mielőtt még tanultam volna róla. Ugyanígy a teológia is általa került hozzám közel. Végigélte a teológiai tanárok arany nemzedékének korszakát, hiszen ő maga is Imre Lajos tanítványa volt. Amikor megalapították az IKE-t (Ifjúsági Keresztyén Egyesületet),

apám is azok közé tartozott, akik utolsó éves teológusként azon gondolkodtak, mi lesz az egyesülettel, ha ők kikerülnek a gyülekezetekbe. Addig az IKE kizárólag a teológushallgatók köre volt, ezért létrehozták az IKE senior osztályát, amely lehetőséget adott arra, hogy az egyesülethez azok is csatlakozhassanak, akik már elvégezték a teológiát. Később pedig kiterjesztették a tagságot, így nemcsak teológusok, hanem laikusok is beléphettek.

1923-ban Kecskeméthy István átadta az IKE vezetését Imre Lajosnak, aki aztán továbbadta tanítványainak. Édesapám ott volt az IKE indulásánál, és aktívan részt vett az egyházi belmisszió fellendítésében.

Nagyon sok egyháztörténeti kérdésben közvetlen forrás volt számomra az apámmal való beszélgetés. Mindig szerettem volna magnóra venni ezeket, de sajnos lekéstem róla – így felvételek nem készültek ezekről a különleges emlékekről.

Hogyan látod, milyen módon folytattad édesapád örökségét a saját pályádon? Milyen területeken érzed úgy, hogy édesapád nyomdokaiba léptél, és hol választottál más utat?

Úgy tudnék erre a kérdésre válaszolni, hogy visszacsatolok ahhoz, milyen kort éltem meg. Számomra a 60-as évektől napjainkig tartó, elképesztő gyorsasággal változó világ óriási kihívás. Nem szeretek nosztalgiázni vagy a múltba révedni, mert hiszem, hogy minden korszak próbáit vállalni kell. Az evangélium hirdetése mindig kontextuális kell legyen – ez egy missziológiai alapelv. Mindig az adott helyzet és kor nyelvén kell megfogalmazni az örök igazságokat, ami nem kis feladat. Olyan ez, mintha a malájok közé mennék evangéliumot hirdetni: nem magyarul kell beszélnem hozzájuk, hanem meg kellene tanulnom az ő nyelvüket, hogy valóban elérjem őket. Nem várhatom el tőlük, hogy megtanulják az én nyelvemet, hogy megértsék az üzenetet. Ugyanez igaz generációs szinten is: ha a baby boomer nemzedék tagjaként nem tanulmányozom az X, Y, Z és most már az alfa generáció nyelvét, gondolkodását és sajátosságait, akkor nem tudom az ő nyelvükön elmondani ugyanazt az evangéliumot. Apám ebben is érdekes példa volt: egy másik évszázadból hozta a világát, miközben az iskola és a társadalom egy teljesen más közegbe helyezett minket. És ez a világ még apám halála után is egyre gyorsabban változott, főként a technológiai fejlődés miatt.

A kihívás tehát az maradt, hogy miként lehet ezt a folyamatot végigvinni. Azt hiszem, ebben édesapám nyomdokain járok. Az ő doktori dolgozata a harmincas években *A külmisszió lényege* címet viselte. Svájcban Barth és Thurneysen tanítványaként arra törekedett, hogy az evangéliumot újrafogalmazza a két világháború közötti erdélyi miliőben. Nem kis feladat volt ez. Ő még ahhoz a nemzedékhez

tartozott, amelynek tagjaira érvényes: nem ők hagyták el hazájukat – a határok repültek át a fejük fölött.

Ebben a korszakban rendkívül izgalmas volt látni, ahogyan magába szívta az újreformátori teológiát. Kapcsolatban állt Barthékkal, ugyanakkor Albert Schweitzerrel is beszélgetett, aki a liberális teológiai irányvonalat képviselte. Ezek a hatások alakították őt, és az erdélyi Barth-recepció, amely a Tavasz-féle nemzedéket jellemezte, teljesen áthatotta gondolkodását. Én pedig ebben nőttem fel. Apámtól hallottam először a Barth–Brunner-vitáról, mielőtt olvastam volna róla. Érdekesítő módon, éles helyzetekkel illusztrálva mesélte el ezt a teológiai polémia. Nyilván ő ezt a vonalat követte a gyakorlati teológiában és a lelkigondozásban is.

Ha megnézem a külmisszió lényegéről szóló doktori értekezést, annak nagy része mély teológiai munka, és csak ezt követi a gyakorlati teológiai rész. Barth missziófogalmát is részletesen elemezte.

Sok szempontból kötődöm hozzá: a Walesben megvédett doktori dolgozatomban a misszió fogalmának alakulását, változását és kritikai elemzését vizsgáltam rendszeres teológiai megközelítésből. Ez az egyháztörténet határán is mozog, hiszen az 1895-től 1950-ig terjedő időszakot öleli fel, a kolozsvári teológia elindulásától kezdve. A kérdésnek természetesen missziológiai aspektusai is vannak.

Emlékszem, arra gondoltam, ha apám élne, elolvasná ezt az angol nyelvű értekezést, amelyben megpróbáltam Erdély teológiai gondolkodását beemelni a nemzetközi teológiai viták terébe. Kevesen tudnak arról, hogy milyen teológiai munka folyik a mi kis erdélyi hazánkban. Kíváncsi lettem volna, mit szól hozzá. Hiszen érdeklődésem középpontjában a rendszeres teológia áll, de van benne gyakorlati teológiai és missziológiai kitekintés is.

Végül elvállaltam a függők lelkigondozását és szolgálatát – ami végső soron missziós feladat is. A transzgenerációs örökséget tehát továbbvittem, nem erőltette rám senki, hanem én szabadon, szelektíven vettem át, és ez formálta teológiai és ideológiai látásmódomat is.

A Bonus Pastor Alapítvánnyal összefonódott a neved, vagy pontosabb, ha azt mondom, hogy a Bonus Pastorral összefonódott az életed? Miben változtatta meg az ember természetéről alkotott képedet az, hogy függőségben levőkkel ilyen közről és ilyen intenzitással foglalkozol?

A lelkigondozói praxist nem hagytam abba; mind a mai napig hetente tartok terápiás üléseket, mert nem akarok kiesni ebből a rutinból. Az életem szorosan összefonódott a Bonus Pastorral. Egy stigmatizált társadalmi réteggel foglalko-

zom, és ilyenkor elkerülhetetlen, hogy az embert bizonyos fókig ne azonosítsák ezzel a közeggel. Én ezt kitüntetésként élelem meg, nem zavar. Emlékszem, a '90-es években voltak lelkészek, akik gúnyolódtak ezen a szolgálaton. Egyikük például folyton azt kérdezte, miért kell annyi pénzt költeni „azokra a részegesekre”. Sokan fitymálva vagy zavart humorral viszonyultak ehhez a misszióhoz. Az ivás körül mindig is jelen volt a humorizálás, és eleinte nagyon zavart ez a hozzáállás. Próbáltam méltóságteljesen magyarázkodni, de idővel rájöttem, hogy teljesen fölösleges. Egyszerűen vállalni kell ezt a helyzetet. Akkor értettem meg igazán, mit jelent az, amikor a századik juh elkóborol, és az igazi Jó Pásztor – a Bonus Pastor – utánamegy, otthagya a kilencvenkilencet. Ha én a kilencvenkilenc közt vagyok, és figyelem, hova megy a Pásztor, mit látok? Hogy odamegy ahhoz, aki eltévelyedett. A nyáj felől nézve úgy tűnik, mintha együtt tévelyegne a századikkal. Ugyanúgy megbélyegzik, mint az elveszett juhót. Felmerül a kérdés: „Mit keres a Pásztor ott, ahol a másik tévelyeg?”

Ekkor értettem meg, hogy nincs helye önsajnálatnak a szolgálatban. El kell tudni viselni a félreértéseket, a félreértelmezéseket, a megbélyegzéseket és a sztereotípiákat. Egészen új jelentést nyert számomra ez a kijelentés is: „Ha valaki szégyell engem az emberek előtt, azt én is szégyellni fogom mennyei Atyám előtt.” Van, amikor vállalni kell Krisztus gyalázatát. Van, amikor el kell fogadni, hogy „Isten bolondsága bölcsőbb az emberek bölcsességénél”. Pál apostol is Krisztus bolondja volt, amikor vállalta a kereszt evangéliumát. Ez az egyik életre szóló leckém. Vályi Nagy Ervin beszél arról, hogy egy lekipásztor akkor hiteles, ha valamennyire felvállalja a „bohóc” szerepét. A bohóc ugyanis félelem nélkül kimondja az igazságot a királynak – még ha ez néha az életébe is kerül, ha a király rossz kedvében van, vagy nem tűri a kritikát. Ez a prófétai küldetéshez is hasonlít: nem lehetünk mindenkinek a kedvére. Nekünk kell megfizetni az árát annak, hogy ingyenessé tegyük Krisztus evangéliumát. Ezt most különösen is hangsúlyozni kell, mert az egyház egyre inkább a társadalom peremére szorul. Az új ateizmus hatásai már érezhetőek; egyre többen szembemennek az egyházzal, a hitvallással, a tanítással és az egyház erkölcsi iránymutatásával. Egyre nyíltabb a kereszténység iránti ellenszenv, sőt gyűlölet. A mai teológusnemzedéknek tudatosan fel kell készülnie arra, hogy vállalja az evangélium gyalázatát.

A segítői szerepedből átléptél a prófétai szerepbe. Szabadon mozogsz a szerepek között. Volt valami, amit el kellett engedned a segítői pályán? Említetted az önsajnálatot. Egyéb is van, amiről lemondtal?

Így van, sem egocentrikus önsajnálattal, sem pusztán l'art pour l'art módon nem lehet megúszni. Mindennek előbb-utóbb tétje lesz. Eleinte volt bennem egy félelem: bár megszerettem a hátrányos helyzetű, kallódó emberekkel való foglalkozást, és a gyakorlati teológia szinte a véremmé vált abban, ahogyan ebben a világban jelen kellett lennem az evangéliummal, mégis aggódtam, hogy nem marad elég időm a teológiára. A teológia mindig is a szenvedélyem, hobbim volt, és kezdetben megijesztett a gondolat, hogy nem lesz időm olvasni. De nem így történt. A Bonus Pastorban eltöltött 31 év alatt a leggyakorlatibb munka közepette is meg kellett keresni a teoretikus hátteret. Nem mindegy ugyanis, milyen teológiai szemléletből dolgozom. Valamikor úgy fogalmaztam meg magamban, hogy nem mindegy, kegyelemcentrikus teológiát vallva hajlok-e le az elesett emberhez, hogy felemljem, vagy érdemteológiát követve közelítek hozzá. Ez véresen komoly kérdés. Soha nem semleges az a háttér, amelyből szolgálunk, amelyből a diakóniát végezzük.

A Római levélben olvashatjuk: „Nem azé, aki akarja, sem nem azé, aki fut, hanem a könyörülő Istené.” Ha egy alkoholista, aki azt tapasztalja magával kapcsolatban, hogy bár nem akar inni, mégis kényszerpályára került, és nem tud szabadulni, azt hallja tőlem, hogy „ha akarod, a tied a kegyelem” – vagyis egy érdemteológiai szemléletből szólok hozzá –, akkor én őt kétségbe ejtem. Nem értem meg igazán, és ha meg is értem, nem tudok neki eszközöket adni a felemelkedéshez. Mert számára a kegyelem egy létra lesz: ha bizonyos jó cselekedeteket megtesz, ha elhatározásokat hoz, ha minden akaraterejét mozgósítja, akkor talán eléri a kegyelmet, megszabadul, és újraépítheti az életét. De ha így gondolkodik, csak fokozom a kétségbeesését. Hálát adok, hogy református vagyok, különösen, amikor a legreménytelenebb és legelvesztettebb emberekkel kell foglalkoznom. Mert még ha valaki már le is mondott önmagáról, és úgy érzi, hogy nincs kiút, én akkor is hirdethetem neki, hogy van. Számomra nincs elveszett ember. Ezzel a reménységgel tudok beszélgetni. Lehet, hogy valakinek még nincs reménye önmaga felől – talán csak percepciója van, de perspektívája még nincs. Az evangélium azonban perspektívát ad: nem a mi erőnkől, hanem Isten kegyelméből van a megtartatásunk és a megszabadulásunk. Nagyon élvezem a dogmatika igazságait a gyakorlatban látni, ahogyan ezek a laikusok életében is valósággá válnak. A filozófiát is megszerettem középiskolás korom óta, és ma már látom, milyen óriási jelentősége van annak, hogy mit vallunk, milyen dogmatikai igazságok mentén tájékozódunk. Egy jól megfogalmazott dogmatika ugyanis már önmagában is egy meghatározott etikai látásmódot generál.

Ki segít a segítőnek?

Ha a katolikus egyházat nézem, ebben a kérdésben előttünk járnak. A gyónatatópapok nem lehetnek gyónatatópapok, ha nekik maguknak nincs gyónatatójuk – vagyis a segítőnek is szüksége van segítőre. A református egyházunkban viszont problémás, hogy ha a segítő szakmákat nézzük – pszichológus, pszichiáter, szociális munkás, orvos, lelkipásztor –, akkor minden területen létezik etikai kódex, kivéve a lelkipásztori szolgálatot. Legalábbis a lelkigondozás tekintetében. Persze ez nem teljesen igaz, hiszen Magyarországon Gáll Botondék már kidolgoztak egy ilyen etikai kódexet, de Erdélyben ez a kérdés fel sem merül. Egy gyakorló szociális munkás, pszichológus vagy bármilyen segítő szakember évente kötelező szupervízió vesz részt – akár négyszer, akár kétszer –, és ha ezt elmulasztja, nem maradhat a szakmában. Ma már szupervizorképzés is létezik, amelyet több lelkipásztor is elvégzett, főként mentálhigiénés vagy pásztorálpszichológiai képzésük részeként, és ebből az irányból kapnak ösztönzést. De nálunk, reformátusoknál, nincs ilyen.

Mi ennek az oka?

Van egyfajta rejtett arrogancia abban a gondolkodásmódban, hogy „én lelkipásztor vagyok, tehát jobban értek a lelkekhez, mint akár egy pszichológus”. Ez egy makacs közvélekedés, amelyet ráadásul reputációs kérdéssé is teszünk. A saját gyülekezetünkben gyakran érezzük úgy, hogy a lelkipásztor nincs egyenrangú viszonyban a gyülekezeti tagokkal – ez egy általános tapasztalat.

Legjobb esetben a lelkipásztor egy szekuláris segítőhöz fordul a problémáival. Egyházunkban elindult ugyan a HISZ (Hivatásmegőrző Szolgálat), amelyben önkéntesek – olyan lelkészek, akik más segítő szakmában is képzettek – felajánlják, hogy beszélgetnek szolgatársaikkal. Mégis, kevés a megkeresés, és azok, akiknek a legnagyobb szükségük lenne erre – akár patológikus esetek –, sokszor mégsem fordulnak segítségért, és nem keresik a szupervíziót sem.

A probléma skálája széles: az egyik véglet az a merev álláspont, amely kizárólag a Szentírást tekinti irányadónak, és teljesen elutasítja a pszichológiát. A másik véglet pedig az, amely szerint a teológiai képzésben kapott pásztorációs ismeretek önmagukban elegendőek, és ha a lelkipásztor beszélget valakivel, az már lelkigondozásnak tekinthető.

Ez a fajta szakmai minimalizmus – hogy finoman fogalmazzak – a felelőtlenség határát súrolja, és sajnos egyre inkább eluralja a lelkipásztori közösséget. Édesapám nemzedéke, Imre Lajosék, még nagy hangsúlyt fektettek a lelkigondozásra, és több továbbképzés is elérhető volt ezen a téren. Nem állítom, hogy akkor min-

den sikeresebb volt, ezt nem tudom, de azt látom, hogy ma túl nagy a „szabadság”. Mindenkire ráhagyjuk, hogy hogyan képezi magát, hogyan tartja karban a mentális és spirituális egészségét – meglehet, éppenséggel sehogy.

Ezen a téren komoly gondok vannak. Az elmúlt években több lelkipásztor is öngyilkosságot követett el vagy mentális zavarokkal küzdött. Úgy gondolom, sok eset megelőzhető lett volna, ha nálunk is kötelezővé tennék a szupervíziót, ahogyan azt a katolikusoknál teszik.

A társadalom ma igen gyorsan változik. Nyugat-Európa ezen a téren is 5-10 évvel jár előttünk. Ami ott már valóság, az nálunk is hamarosan bekövetkezik. A hivatásgondozás terén ijesztő statisztikák mutatják, hogy milyen nagy százalékban hagyják el a lelkési pályát – egyszerűen nem bírják tovább, és más hivatást választanak. Ez szinte összeegyeztethetetlen a korábbi nemzedékek felfogásával.

Milyen értelemben?

Régen az elhívás egy életre szólt – akárcsak a házasság. Ma viszont az a megszokott és divatos, hogy az ember minél több munkahelyet váltson, és minél több területen próbálja magát.

Ehhez még egy szakmai problémát is hozzátennék: a segítő szakmákban általában azt javasolják, hogy hétévente érdemes váltani. Nem arra gondolok, hogy egy lelkész hét év után legyen orvos vagy pszichológus, hanem arra, hogy ha valaki nem tud megfelelően gondoskodni a saját mentális és lelki egészségéről, könnyen kiéghet – miközben a pálya elhagyása számára nem opció. Más segítő szakmákban van lehetőség váltásra.

Egy munkatársunk például hosszú évekig idősothont vezetett. Biztosan több mint hét évig, de eljött az a pont, amikor érezte, hogy már nem bírja tovább, és váltani szeretne. Így került hozzánk, és ez számára egyfajta vérfrissítés, vérátömlesztés volt – ahogyan sokak számára lehet az.

Természetesen ebből nem következik az, hogy mindenkinek el kellene hagynia a lelkési hivatást, ha ezt mondanám, magam ellen beszélnék. Épp ellenkezőleg: sokkal inkább azt érzem fontosnak, hogy minden segítőnek legyen segítője. A kihívások olyan mértékűek, hogy hosszú távon szinte lehetetlen egyedül megbirkózni velük.

Sok lelkipásztorral és más humán területű szakemberrel dolgozol együtt. Nem azt fogom most kérdezni, hogy ki az együttműködőbb. De azért kíváncsi lennék arra, hogy milyen tapasztalataid vannak. Mi kell ahhoz, hogy a különböző háttérű munkatársak jó légkörben dolgozzanak együtt? Milyen tényezők segítik a hatékony csapatmunkát?

Annak idején, amikor az egyházkerülettől megbízást kaptam arra nézve, hogy indítsam el a mentőmissziót, a Bonus Pastor vezetősége lehettem volna én magam. Egyemberes vezetés jöhetett volna létre. Lehet, hogy könnyebb dolgom lett volna. De megriadtam, mert én akkor már több gyülekezetben szolgáltam, és meggyőződésemmé vált, hogy a közösségépítés csapatmunka – csapatban kell dolgoznom a presbiterekkel. Megijedtem annak a lehetőségétől, hogy ezt a szolgálatot egyedül indítsam és végezzem. Mód lett volna rá, de jobbnak láttam, hogy jöjjön létre egy vezetőség, egy kuratórium, amelyik engem akár le is szavazhat, ha valami hülyeséget gondolok vagy tervezek. Vagyis az embernek szüksége van arra az alázatra, hogy belássa: ő Krisztus testének csak egyik tagja. És a Szentlélek minden tagban ott van, a Szentlélek vezetésére nem lehet individuálisan számítani. Annak kommunális tétje van. Úgyhogy én akkor az indulásnál már megküzdöttem ezért. Nagyon nehéz lett így az életem, mert én szeretek lendületben dolgozni, de a munkatársaim sokszor lehűtöttek, vagy más véleményük volt. Akkor viták támadtak, és megpróbáltam belátni, hogy talán nem az én elképzelésem az egyedül üdvözítő megoldás. Tehát így, ha visszanézek, évtizedeken át óriási segítséget jelentett ez a csapat. Nemcsak a kuratórium, hanem nyilván van egy segítőkiből álló lelkigondozó csapatunk is. De az adminisztratív csapattal szintén ki kellett alakítani egy ilyen viszonyt, amelyben a vezető egy közülük. Ez az egyik dolog, ami a struktúrát illeti.

A másik dolog az, hogy elhatároztam, hogy nem csak lelkileg, hanem szakmailag is állandóan képezni fogom magam, és fogjuk magunkat a munkatársakkal együtt. Elképzeltem azt, hogy legjobb, ha holisztikusan dolgozunk. Megszólítottam orvosokat, pszichológusokat, mindenféle segítő szakmást, és hívogatni kezdtem őket a mentőmisszióba. Legelőször csak önkéntesekkel dolgoztunk, nem volt fizetett alkalmazottunk, úgyhogy abszolút képzetlenül vágtunk neki. A legelső képzést a hollandiai testvérintézmény munkatársaitól kaptuk, akik ideutaztak, és tartottak egy felkészítő sorozatot. Ez volt a tudatos stratégiám, hogy együtt haladjunk mind az evangélium hirdetésével, mind a szakmaiság igényes fenntartásával. Akkoriban, a 90-es években elterjedt volt az, hogy a függőséget a lelkipásztor bűnnek látja, az orvos betegségnek, a pszichológus pedig dependenciának, mentális zavarnak. Akkor, a 90-es években, nagy viták folytak erről, és a kérdés még inkább tabunak számított, mint manapság. Én azt ajánlottam, hogy érdemes a református értelmiséget bevonni, a nem lelkész jellegűeket is. Hozza mindenki a maga szakterületének a tapasztalatát, és így rakjuk össze a teljes képet: holisztikusan közelítsük meg a test–psziché–szellem együttesét, magát az egységes embert. A lényeg, hogy minden szinten segítséget nyújtsunk azoknak, akik szükségükben hozzánk fordulnak.

Mennyire veszélyeztetik korunk függőségei a teológus ifjúságot? Milyen módon lehetne megelőzni a függőségek kialakulását a hallgatók körében?

Hallgatóink, sajnos, épp olyan kiszolgáltatottak e veszélyekkel szemben, és épp olyan törékenyek, mint más egyetemisták.

Több munkatársunk Magyarországon európai színvonalú prevenciós képzésben részesült. Erdélyben azonban az a probléma, hogy kevesen értenek a prevencióhoz, és bárki belevághat, aki úgy érzi, hogy tudja csinálni. Gyakran az történik, hogy az emberek egyszerűen azt mondják a fiataloknak: „Ne igyatok, ne drogozzatok!” – majd részletesen elmagyarázzák a különböző szerek hatásait és veszélyeit. Ez azonban sokszor kontraproduktívnak bizonyul, mert felkelti a fiatalok érdeklődését. Már a kezdetektől láttuk, hogy ez nem működik. Viszont léteznek hatékony prevenciós stratégiák, és meg lehet tanulni, hogyan kell jól csinálni. Ezért több munkatársunk járja Erdélyt, és egyre több helyre hívják a Bonus Pastort az iskolákba prevenciós előadásokat tartani. Sok esetben a gyülekezetekbe is elmegyünk, ahol bemutatjuk a szolgálatunkat. Ilyenkor valaki elmeséli a saját történetét, hogyan épült fel, és ezek az élménybeszámolók rendkívül hatékonyak.

Úgy látom, hogy a teológus ifjúság a vizsgák és az elvárások súlya alatt egyre nagyobb nyomásnak van kitéve, ami kísértést jelent számukra, hogy valamilyen módon dopaminhoz jussanak – vagyis feszültséget oldjanak különböző szerekkel, például alkohollal vagy nyugtatókkal. A különböző tudatmódosító szereknek alapvetően két fő hatásuk van: vagy stimulálnak, vagy nyugtatnak. Ez igaz az alkoholra és más szerekre is.

Jelenleg a tudatmódosító szerek korát éljük. A játékfüggőségtől kezdve a dizájn-nerdrogok széles skálájáig szinte lehetetlen lépést tartani a legújabb veszélyekkel – még az Európai Unió is csak évekkel lemaradva tud reagálni ezek betiltására. A teljes visszaszorítás tehát nem reális lehetőség.

A függőségek a teológusokat is veszélyeztetik. Sőt, már középiskolában rákattannak egyesek a különböző szerekre, és ezzel a teherrel érkeznek a teológiára. Több olyan lelkészcollégámmal volt bizalmas beszélgetésem, akik valamilyen próbatétel, nyomás vagy gyülekezeti probléma hatására alkoholhoz vagy más tudatmódosító szerekhez nyúltak. A szerhasználat veszélye, hogy későn vesszük észre, mikor válunk rabjává. Éppen ezért a missziológiaóráimon külön foglalkozom ezzel a kérdéssel, ahová többször hívtam már meg mentőmissziós szervezeteket, hogy osszák meg tapasztalataikat.

Emellett kapcsolatot építettünk magyarországi missziókkal is, így a hallgatók jobban megérthetik a függőségek veszélyeit, és hatékonyabb segítséget tudunk nyújtani azoknak, akik érintettek.

Gondolkodtál-e már azon, hogy miközben tanítasz, hitre is nevelsz? Milyen szerepe lehet az oktatói munkában a hitnek? Beszélhetünk-e egyáltalán hitre való nevelésről fiatal felnőttek esetében?

Én már régóta nem tartom pusztán intellektuális képzésnek a teológiai oktatást. Nagyot tévednénk, ha így gondolnánk. Nem is olyan korban élünk, hogy ezt a luxust megengedhetnénk magunknak. Mire gondolok? A mi nemzedékünk tanárai joggal hangsúlyozták, hogy a teológia nem tud hitet adni. Ismereteket ad, teológiai tudást közvetít, de az elhívás megtalálása mindenkinek a saját személyes küzdelme. Ezt mind a mai napig teljesen osztom. A hitet egyedül a Szentlélek adhatja. Senkit nem lehet hitre nevelni – ez egy csoda, ha valakinek megadatik.

Másfelől ez nem ment fel minket a felelősség alól. Úgy kell beszélnünk a hitről, hogy más eszközünk nincs, mint a bizonyágtétel. Elmondom, hogy én magam hogyan tapasztalom meg a kegyelmet a küzdelmeim során, hogyan élem meg a hitemet – és ennyi. Nem gondolom, hogy ennél többet tehetnénk. Azért viszont igenis felelősséget érzek, hogy hiteles legyek a diákjaim előtt, hogy lássanak engem – ahogyan a híres haszid történet is mondja. Egy tanítvány tizenkét évig tanult mestere lábainál, majd öt éve maga is rabbi lett. Egy nap bejelenti, hogy elmegy újra tanulni a mesteréhez. A falubeliek értetlenkednek: „De hiszen régóta tudod, hogy Isten teremtette a világot!” Mire ő így válaszol: „Igen, tudom, de szeretném megérteni, mit is jelent ez valójában.”

Vagy ott van a másik haszid történet: valaki azért megy vissza a mesteréhez, hogy megnézzze, hogyan fűzi be a cipőjét. Számomra is rendkívül fontos volt testközelből látni, hogyan éltek a tanárain. Mondok valamit, ami nekem nagyon sokat jelentett. Amikor a teológiára kerültem, két dolog érintett különösen mélyen. Az egyik az, hogy a tanáraink házassága példaértékű volt. Talán ügyetlenül fogalmazok, de remélem, átjön, mennyire fontosnak tartom ezt. Olyan korban élünk, amikor rengeteg kapcsolat és házasság felbomlik. Ezért óriási jelentősége van annak, hogy a fiatalok láthassák tanáraik házaséletét. Ez önmagában erősebb üzenet, mint bármilyen tanítás. Kicsit elszomorító, kétségbeejtő, hogy hányan érkeznek csonka vagy rosszul működő családból a teológiára. És itt találkozhatnak olyannal, amire vágnak, de aminek majd gondozói kell legyenek. Saját családjukra és a gyülekezetben levő családok számára is. A másik, ami jóleső érzés volt, hogy nem láttam tanáraink között a rivalizálást, versengést. Mi is diákjaink közöttük élünk, és példát mutathatunk az alázatra, egymás megbecsülésére. Ha azt látják, hogy kapcsolataink testvéri szeretetben, tiszteletben és alázatban gyökereznek, az sokkal többet ér, mint bármilyen elméleti oktatás. Ez különösen lényeges, hiszen amikor kimennek a

gyülekezetekbe, vagy visszatérnek egy-egy legációs helyről, sokan ráébrednek, hogy odakint nem mindig tapasztalható ugyanaz a közeg, amit itt láttak és tapasztaltak.

Mi jellemzi a pedagógiai ars poeticádat?

Az inkarnációs modellt tartom a leglényegesebbnek ebben a kérdésben. Számomra a megtestesülés ebből a szempontból a legfontosabb. A missziológiában is gyakran mondjuk, hogy a legkálvinistább modell az inkarnációs modell. De itt most nem kizárólag missziológiai értelemben beszélek róla, hiszen ott arról van szó, hogy „zsidónak zsidóvá, görögnek göröggé” kell lenni – ahogy Isten is emberré lett az emberekért. Ez tehát egyfajta alkalmazkodás, *accomodatio Dei*. Számomra például kiemelten fontos ez a szempont, amikor hitvallásértelmezést vagy dogmatörténetet tanítok. A szisztematikus teológiának ma nem az a feladata, hogy minden tanár írjon egy újabb dogmatikát, vagy hogy valami nagyszabásút alkossunk – legalábbis én így érzem.

Elnézést, talán nem jól fogalmaztam. Nem azt mondom, hogy ne lenne hasznos egy új dogmatika megírása; sokan biztatnak is rá, és volt idő, amikor elgondolkodtam rajta. De úgy érzem, hogy most nem ez az én küldetésem. Az én feladatom az, hogy a már meglévő teológiai tudást a lehető legjobban és legszakmaibb módon adjam át a diákoknak. Ahogy Pascal mondta: „Semmi újat nem mondok, csak az anyag elrendezése új.”

Én is így látom: hatalmas teológiai kincs gyűlt össze a magyar teológia történetében, különösen az erdélyi teológiában. Nagy érdeklődéssel olvasom kollégáim munkáit, publikációit, és folyamatosan azon gondolkodom, hogyan lehetne a múlt századi és kortárs teológiai anyagokat a lehető legjobban elérhetővé tenni.

Elképesztően nehéz helyzetben vagyunk. Mindannyian látjuk, hogy a digitális kultúra szétzilálja a klasszikus humán műveltséget. Sokan még a szövegértelmezést és a szövegelemzést sem sajátítják el az iskolában – és ez nem feltétlenül a pedagógusok hibája, hanem a korszellem sajátossága. Az internet és a gyors információfogyasztás nem kedvez a mélyebb megértésnek, így az alapok sok esetben hiányoznak, vagy nagyon nehezen alakíthatók ki.

Ez a figyelemhiányos, gyors váltásokra épülő, soha igazán meg nem alapozott tudás komoly probléma. Sokat gondolkodom azon, hogy mit jelent ebben a helyzetben az inkarnáció – Krisztus megtestesülése. Mert az evangélium egy U alakú mozgást mutat: Isten a mennyből alászállt, emberré lett, megalázva magát a keresztig, majd ismét dicsőségbe emeltetett – az önmegüresítésnek ebben az alázatában kell követnünk őt a pedagógiai folyamatban is.

Jézus egészen hasonlóvá lett az emberekhez, hogy megértse azokat, akik kíséretésbe esnek. Nekünk is valamiképpen azonosulnunk kell a diákjaink gondolat- és érzésvilágával. Meg kell értenünk az X, Y, Z és alfa generáció sajátosságait, a nyelvüket, a gondolkodásukat.

Ez természetesen soha nem sikerülhet maradéktalanul, és nem is kell, hogy teljesen sikerüljön – transzgenerációs törésszög van az ő és tanáraink pályavonala között, és ez rendben van. Egyfajta szimbiózis így is létrejöhethet.

A nagy kérdés az, hogy hogyan lehet ezt jól megoldani? A méhek és a virágok szimbiózisban élnek: a virágok nem tudnak megtermékenyülni a méhek nélkül, a méhek pedig nem tudnak mézet készíteni virágok nélkül. Ugyanígy kell működnie az isteni empátiának is. Isten nem vált minden tekintetben emberré – emberré lett, kivéve a bűnt.

Ha ezt a pedagógiai elvet követjük, akkor alázattal próbálhatjuk megérteni a diákjaink nyelvi és kulturális közegét, és ezen a szinten szólhatunk hozzájuk. De ez nem cél önmagában – Isten sem pusztán gügyög hozzánk, amikor szól, hanem az a célja, hogy felnőjünk és előre haladjunk. A pedagógiai mozdulat tehát nemcsak alászállás, hanem felemelkedés is. Krisztus megáldoztatása után feltámadt és felment a mennybe – minket is magával ragadva. Így nekünk is az a dolgunk, hogy a diákokkal együtt növekedjünk és eljuttassuk őket arra a pontra, ahová el kell jutniuk.

Ez egy lehetetlen küldetés. De melyik korban nem volt az? Mindig kevésnek érezzük magunkat hozzá, de ha a pedagógiai ars poeticámat kellene összefoglalnom, akkor azt mondanám: az nem más, mint Jézus megtestesülése és mennybe-menetele.

Milyen tárgyakat oktatsz a teológián?

A szisztematikus teológia tanszéken tanársegédként hitvallásismeretet és dogmatörténetet tanítok. A gyakorlati teológia tanszéken pedig missziológiát, valamint a motivációs interjút mint lelkigondozói módszertant és gyakorlatot oktatok. Jelenleg ezek a fő feladataim. Korábban volt olyan időszak, amikor két hónapig helyettesítenem kellett Visky S. Bélát, így dogmatikát, etikát és apologetikát is tanítottam. Emellett mostanában egy új projekten gondolkodom, amelyet részben a diákok kezdeményeztek. Többen jelezték, hogy szeretnének olyan beszélgetéseket, ahol a saját kérdéseiket közösen át tudnánk beszélni. Ezt szeretném összekötni egy kutatási projekttel, amelyre most lehetőség nyílik, és ezen keresztül haladni velük. Összességében azt látom, hogy egyre inkább az a dolgom, hogy átadjam a

stafétát. Amit csak lehet, igyekszem továbbadni, hogy a diákok minél hamarabb önállósodjanak. Ez egy csodálatos folyamat, mert már nem rólam szól – elértem azt a kort és életszakaszt, amikor megengedhetem magamnak, hogy a jövőre koncentráljak, segítsen a következő nemzedéket, és aztán szép csendben, észrevétlenül háttérbe lépjek, miközben gyönyörködöm azokban, akik utánam jönnek.

Boldogság árad belőled, miközben szellemi utódokról beszélsz. Az érzelmi pillanat kapcsán jut eszembe, hogy a nyílt napon egy próbaórát fogsz tartani, amelynek címe igencsak megkapó: Az érzelmi intelligencia fejlesztése a Heidelbergi Kátéval. Egy-két műhelytitkot megosztanál velünk?

Ez egy hatalmas kihívás, amely elé saját magamat állítottam. Nem tudom, hogy sikerül-e, de az biztos, hogy nagyon izgat a téma, mióta a Heidelbergi Kátét és a Helvét Hitvallást tanítom.

Különösen a Káté kapcsán fogalmazódott meg bennem ez a gondolat, részben Fekete Károly hatására, aki kiadott egy Káté-magyarázatot. Már a könyv elején megállapítja, hogy a Káté nem csupán az értelemhez szól – és ebből a szempontból kifejezetten korszerűvé vált. Az első kérdése rögtön így hangzik: *Mi életemben és halálomban egyetlen vigasztalásod?* Ez tehát egyfajta érzelmiintelligencia-fejlesztő funkciót is betölt. A kérdések végig személyesek és a válaszok is személyes megélést tükröznek.

Miközben a Káté egy dogmatikai mű, néhol rendkívül elvont és teológiaiilag sűrű szöveg, a 16. században mégsem tűnt annak. Akkoriban a hittételek nem váltak el élesen a mindennapi megélésüktől. Ha megnézzük Kálvin gyermekeknek szóló írásait, láthatjuk, hogy az adott korban ez a fajta tanítás még természetes volt. Ma azonban már nehezebb befogadni ezek a szövegeket eredeti formájukban.

Ami azonban igazán lényeges, hogy a Káté az értelmi és az érzelmi intelligenciát egyensúlyban fejleszti. Nem csupán arról van szó, hogy az igaz hit nem csupán biztos ismeret, hanem szívbeli bizalom is, hanem arról is, hogy az üdvtörténeten végigvezető struktúrája mindig az egész emberre tekint. Nem egy érzelmi kultuszt épít – ami korunk egyik problémája, hiszen a mai generációt gyakran sodorja egy kizárólag érzelmekre épülő életmód felé –, hanem egy olyan harmóniát keres, amelyben a racionális gondolkodás és az érzelmi megélés egyaránt szerepet kap.

Ezért a Káté tanításában kettős célt tűzök ki: egyrészt bemutatom a racionális érvelés esztétikumát, másrészt pedig rámutatok arra a vigasztalásra és bátorításra, amely az egész emberi érzelmvilágot átöleli. Ha holisztikusan tekintünk az emberre, láthatjuk, hogy a Káté atyái nem véletlenül választották ezt a struktúrát.

A reformáció korában ugyanis először született meg az a szemlélet, amely az egész személyiséget bevonó lelki folyamatból, testközeli tapasztalatból táplálkozott. Ezt a folyamatot látjuk Luther híres kérdésében is: *Miként találhatok egy kegyelmes Istenre?*

Ez egy individuális kérdés, amelynek az élet és az üdvösség a tétje – vagyis egzisztenciális kérdés. Ha pedig egzisztenciális kérdésre egzisztenciális választ kapunk, akkor ez az egész lényt mozgósító, megélt keresztény élet dogmatikai tanítássá kristályosodik. A reformációban először a lelki ébredés történt meg, és csak ezt követően találták meg a megfelelő nyelvezetet ennek kifejezésére – így született a protestáns antropológia megtéréssel és újjászületéssel foglalkozó része.

De valójában ebben nincs semmi új: idén ünnepeljük a niceai zsinat 1700. évfordulóját. Érdekes módon ott is először egzisztenciális téttel bíró kérdések merültek fel, és csak azután alakultak ki a fogalmi keretek és teológiai koncepciók. Maga a koncepció azonban csupán egy nyelvezet – és ez különösen igaz a Szentháromság tanának megfogalmazására. Kevesek a szavak ahhoz, hogy teljes mértékben kifejezzük ezt a titkot, de szükség van nyelvi formákra, hogy az interszubjektív térben közölni tudjuk a hit tartalmát.

Az Út és útítárs című könyvedben foglalkozol a bibliai adopcio kérdésével. Az önmagával és körülményeivel megelégedett embert hogyan lehet motiválni arra, hogy vágyjon arra az egzisztenciális befogadtatásra, amit a Szentírás lépten-nyomon felkínál?

2016 óta szorosabban foglalkoztat, és ez jelenik meg az *Út és útítárs* című könyvemben is, a dogmatikai tanok közül az adopcio kérdésköre. Van egy walesi barátom, aki szintén teológiai tanár, de annak idején együtt diákoskodtunk Edinburghban, és ő több könyvet írt erről a témáról, az adopcioról, a fiúság kérdéséről. Ő egy dogmatörténeti észrevételt közölt már munkássága elején, így hívta fel az én figyelmemet is erre a területre. Azt mondja, hogy a reformátorok tanításai közül a legnagyobb mértékben az adopcio tana sorvadt el. Tehát nem maradt fenn az az egyensúly, ami a reformátorok idejében megvolt: a hitből való megigazulás és a fiúvá fogadtatás szinte egyazon hangsúlyt kapott. És ez nem csak Luthernél van így, hanem Kálvin *Institúciójában* is. Meglepődve olvastam, hogy több helyen Kálvin gyönyörűen kibontja ezt a tanítást, és ez kötődik ahhoz az újra felfedezett bizonyossághoz, ami voltaképpen maga az üdvbizonyosság, ami novum volt a reformáció idején. Ugye, a korabeli katolicizmus semmiféle támpontot nem ad a híveinek ebben, az egyház egyfajta ügybizonytalanságban tartotta őket. Tehát szükséges áldozni, misére járni stb., mert soha nem lehetsz biztos afelől, hogy a bűneid megbocsáttattak-e, hogy Isten gyermekévé fogadt-e.

Ezzel szemben a reformátorok felfedezték a Szentírás gazdag tanítását arról, hogy Krisztusban nem csupán bűneink bocsánatát és Isten előtti igaznak nyilvánításunkat nyerjük el. Ennél több történik: fiává fogad, adoptál, örökbe fogad. A Galata 4 vagy a Róma 8,14–17 szakaszaiban olvassuk, hogy akiket Isten Lelke vezérel, azok Isten fiai. Tehát a Lélek az adopciónban átveszi a vezetést, és úgy folytatja, hogy a Lélek a mi lelkünkkel együtt bizonyosságot tesz arról, hogy Isten fiai vagyunk, aki által kiáltjuk: „Abba, Atyám!” Örökösei vagyunk tehát Istennek és örököstársai Krisztusnak. Azaz Krisztusról mint nagyobbik bátyánkról van szó, és Istenről mint atyáról. Tehát a fiúság tudatosításával jár kéz a kézben, hogy én Istent mindig Atyámként láthatom. Ezért nem kell félnem és bizonytalankodnom az üdvösségemre vonatkozólag. Nemcsak a bűnbocsánatot kaptam meg, hanem azt is, amit az Efézusi levél így fejez ki: „megáldott minket minden áldással a mennyekben a Krisztusban”.

„Minden a tiétek”, mondja az Írás, tehát minden a miénk – Isten hozott az Isten családjában! Ez a *familia Deiri*ről szóló tanítás. Ám ez valahogy elsorvadt, inkább csak a bűnbocsánat kérdésével foglalkozunk sok önvizsgálat közepette, ebből aztán valamilyen merev, görcsös büntudatosság alakul ki, és nem a fiúság tudatossága – nem az, hogy „királyi papság vagytok, szent nemzet, megtartásra való nép”. Ez valahogy elhomályosul, és akkor marad az éles bűnlátás, a teljes romlottság kétségbeejtő szemlélése. A probléma tehát a dogmatikai arányokban rejlik. Minden egyes tanítás igaz és helyes önmagában. A *loci communes* bármelyik lókusa. De ha egymással nem arányosítjuk őket, ha nincsenek egyensúlyban, akkor sokat veszítünk. Egyrészt a dogmatikai gazdagságból, másrészt pedig a hétköznapi hitmegélés sokszínűségéből.

Hol helyezhető el az ember felelőssége az adopciónról szóló tanításban?

A napokban jött elém megint Simone Weilnek az a mondata, hogy meg kell tanuljunk vágyakozni az után, ami a miénk. És akkor arra gondoltam, hogy hát minden a miénk! Ez azt jelenti, hogy hercegek és hercegnők lehetünk, vagyis Isten királyi családjához tartozunk. Ha minden a miénk, akkor miért nem veszem birtokba azt, ami az enyém? Birtokba venni csakis hit által tudom Isten minden áldását, minden ígétét. Persze a lencse, a fókusz Jézus. Ezért mondja Pál, hogy Isten valamennyi ígérete őbenne lett igenné és ámenné az Isten dicsőségére. Szóval, hogy az Isten nem mérték szerint adja a Lelket. Ezt is mondja János. A lényeg az, hogy szinte nincs is bátorságunk elfogadni a fiúság gazdagságát, amit ránk ruház. „Isteni természet részesei lettetek” – írja Péter levelében.

Jaj, nehogy elbizakodjak! Jaj, hát akkora bűnös vagyok! Azért ezt mégsem merem elhinni, vagy nem merem elfogadni. Mi lesz, ha ez egyfajta önimádatához vezet? Tehát ezek a teológiai öncenzúrázások ott vannak bennünk. Nincs is baj ezzel, mert mindig résen kell lenni, hogy semmiféle bálványimádatot, semmiféle öndicséretet ne tűrjünk meg magunkban. Nehogy elhomályosuljon az, hogy *solī Deo gloria*, de közben nehogy elhomályosítsuk azt sem, hogy őbenne vagyunk, és ő énbennem. Hogy ez egy olyan perichoresis, egy olyan egymásban lakozás, egy olyan *unio mystica cum Christo*, ami létrehozza a communiót is, vagyis nemcsak Krisztussal, hanem egymással is közösségbe kerülünk.

De legyenek konkrétabb. Ha én úgy nézek rád, ahogy magamra tekintek – azzal az igazsággal, hogy én egy nagy bűnös vagyok –, akkor lehet, hogy deficitorientáltan nézlek téged. Miközben igaz, hogy vannak hiányosságaid, vannak bűneid, de kettős látásra van szükségünk. Nem hazudhatunk a bűn tekintetében, de el kell elismernünk a másik istengyermeki létét. Azzal a tisztelettel kell másokra tekintenem, hogy az Atya őket is igaznak és szentnek látja Krisztuson keresztül. Tehát azzal a tisztelettel kell viszonyulnunk egymáshoz, aminek a gyakorlását Pál apostol javasolja: „Teljesítsétek be az én örömeimet, hogy egymást különbnek tartjátok magatoknál.”

Ha az egyházban, a gyülekezetben a testvéri kapcsolatainkból kimarad ez a tisztelet, akkor hiába látjuk élesen a bűnösség és a teljes romlottság kérdését, amit én a véremig vallok, mert ez is lehet csőlátás. Mi a csőlátás? Csak egy dologra szűkítem le a látásomat, és azt nagyon élesen látom, de minden egyéb homályban marad körülöttem. A paradox teológiai igazságokat egyszerre kell szemlélni. Ez akkor valósul meg, ha úgy nézek embertársaimra, a Krisztusban testvéreimre, az egyház tagjaira, Krisztus testének tagjaira, hogy nemcsak ítélek, hanem feltételezem is azt a jót, ami Krisztusért van bennük. Itt a Filemonhoz írt levelet idézem, ahol Pál apostol arra biztatja Filemont, hogy ismerje meg azt a jót, ami Krisztusért van bennünk. De ez a jó maga Krisztus bennünk, nem igaz? Ám azt nem elismerni, nem szem előtt tartani, nem tisztelni és nem értékelni, hogy ez a Krisztus hányféle arcban jelenik meg másokban, és Isten milyen kreatív abban, hogy kinek milyen kegyelmi ajándékokat osztogat, nos, ez nagyobb bűn, mint maga az elkövetett „szokásos” véték.

Engedd meg, hogy még élesebben kérdezzek: ellene lehet állni az adopciónak?

Nem lehet. Kálvinnak az Efézusi levélhez írt kommentárjában lehet olvasni arról, amikor egy házaspár elmegy egy árvaházba, és úgy dönt, hogy egy gyermeket örökbe fogad. Nem hibáztatható azért, hogy a többi miért hagyta ott. Ha-

nem mindenki örül annak – hogy így mondjam –, hogy kegyelmesnek bizonyul, amennyiben hazavisz egy árvát. Az, hogy egy árva hazakerül, nem az árván múlik. Pont ettől kegyelem a kegyelem, ettől privilégium. Én azért tartom elveszíthetetlennek az adopcíót, az örökbefogadást, mert az Újszövetségben is annak tartja, ahol öt helyen fordul elő a fiúvá fogadás fogalma. Az egyik az Efezus 1,3–5-ben, ahol az van megírva, hogy eleve elhatározta, hogy minket fiaivá fogad, még a világ teremtése előtt. Tehát a fűség, az adopcio az idők előtt és az egész univerzum megteremtése előtt már megtörtént, mondhatnám így is. Vagyis Istennek a fiúvá fogadásunk fontosabb volt, mint az azt követő világ teremtése. Ez egy hihetetlen nagy megtiszteltetés, és ez Isten döntése. Tehát az árvaházi gyerek fel sem fogja, fel sem tudja fogni, micsoda kegyelemben részesül.

Hogyan oldod meg a konfliktusaidat? Le szokott menni a nap a haragoddal?

Van erre egy rövid válaszom. Már az udvarlás idején a feleségem hozzászoktatott ahhoz, hogy nem lépünk tovább a kapcsolatunkban addig, amíg bármilyen rendezetlen feszültség van közöttünk. Ő nem várta meg a naplementét.

Ebben igényes és szigorú volt, és rengeteget köszönhetek neki emiatt. Nem emlékszem olyan esetre, amikor úgy aludtunk volna el, hogy valami tisztázatlan maradt volna közöttünk. Bevallom, ez néha nagyon kellemetlen volt számomra. Sőt, rosszul fogalmaztam – néha kifejezetten nehéznek éreztem.

Nem engedte, hogy az egocentrikus szemléletem kényelmes komfortzónává váljon. Mindig ki kellett lépnem ebből, és odafordulnom hozzá. Így a kapcsolatunk krisztocentrikussá vált. A feleségem kiváló mesterem volt ebben, hiszen lelkigondozóként is ösztönösen tudta, hogyan kell a megértés és a kiengesztelődés útjára terelni.

Azt látom, hogy ez az attitűd segített a kollégáimmal és munkatársaimmal való kapcsolataimban is. Egyszerűen nem tűrhettem meg, hogy a feszültségek eluralkodjanak, hogy az önsajnálát megkeményítsen bennünket egymás iránt.

És ez a szemlélet érvényes az egyházra is. Amikor Pál apostol óv valamilyen bűntől, például a lopástól, nem pusztán erkölcsi megfontolásokra hivatkozik, hanem arra, hogy „egymásnak tagjai vagyunk”. Ez egy rendkívül érdekes horizontális megközelítés – nemcsak egy vertikális, Isten és ember közötti erkölcsi elvárás, hanem egy Krisztustest-tudatos szemlélet. Ha valóban egymás tagjai vagyunk, akkor nem tűrhetünk meg semmilyen széthúzást vagy romboló hatást a közösségben.

Ahogy egy élő szervezet sem tud egészségesen működni, ha egy betolakodó baktériumot vagy vírust megtűr, hanem azonnal védekező mechanizmust indít el-

lene, úgy az egyház is hasonló módon kellene hogy reagáljon. De ha hagyjuk, hogy a komfortzónás klikkesedés megerősödjön, az már a rákosodás kezdete. Tudjuk, hogy ilyenkor a szervezet saját maga ellen fordul – és sajnos erre is van példa. Az egyház számára óriási luxus lenne, ha ezt megengedné magának.

Mindennél fontosabb a megbékélés, a kiengesztelődés, a szeretet aktív gyakorlása és a lelki reziliencia fejlesztése. Ez elképesztően lényeges. És végső soron mindezt csak az egymás iránti tisztelet biztosíthatja.

Ez azt jelenti, hogy könnyen megy neked a megbocsátás?

Dehogyan megy könnyen. Sőt, még a bocsánatkérés sem megy könnyen. Az egyetlen dolog, ami ilyenkor segít, az az önreflexió. Hogy képes vagyok énközlésben megfogalmazni a társamnak vagy a lelki testvéremnek, hogy az ő viselkedése milyen érzéseket vált ki belőlem. Vagyis transzparenssé teszem magam. Elmondom, hogy eluralkodott rajtam a düh, a harag vagy a keserűség. Nem tudok megküzdeni ezzel a megkeseredéssel, ha nem mondom ki. De úgy kell kimondanom, hogy ne minősítsem vagy támadjam a másikat, hanem önmagamról beszéljek: hogy az ő viselkedése milyen hatást gyakorolt rám. Így nem érzi támadásnak, és közeledni tudunk egymáshoz.

Mi az, ami meglepett az utóbbi években az egyházunkban?

Ahogy figyelem az utánam következő generációkat, azt látom, hogy a fiatalabb nemzedék egyre kreatívabb. Ez számomra igazán kellemes meglepetés, hiszen igénylik a munkát, nem futnak el előle, és nem adják fel könnyen. Nagyon jó érzés látni például az IKE munkáját – ott voltam a kezdetektől –, és tapasztalni, hogy szinte mindenhol fontos szerepet kap az ifjúsági munka. Örömmel tölt el az is, hogy sokan tovább képezik magukat, miután végeztek. A kapcsolatok jelentősége egyre inkább előtérbe kerül. Az újabb lelkész-nemzedék sokkal kapcsolatorientáltabb, mint a miénk volt annak idején.

És mi Isten országának legnagyobb meglepetése számodra?

A szél oda fúj, ahová akar, és hallhatod a zúgását. Valahogy így vagyok én is – gyakran gyanakszom arra, hogy a Szentlélek áll a dolgok mögött. Szoktam is mondani, hogy az egyház mindig fiatal. Megújul. Van benne elegendő erő és potenciál, mert a Szentlélek jelen van benne – minden nyomorúság és bűn ellenére. Ez a „sarjadék” ígérete, ahogyan a próféta is mondja. És ezen mindig újra és újra meglepődök. Különösen azon, hogy az újabb nemzedék mennyire igényli ezt az

összetartozást. Hogy mennyire fontos számukra a közösség egy ennyire individualista, posztmodern társadalomban. Soha nem éltünk jobb időket ilyen értelemben. Végre érezhetően „só és világosság” lehetünk ebben a világban. Ez persze óriási felelősséget is ró ránk – de ez egy édes felelősség.

A beszélgetésünk végéhez közeledik. Egy játékra hívlak. Hogyan folytatnád a megkezdett mondatokat?

Igehirdetés közben gyakran történt meg velem az, hogy úgy érzem, rászorulok a Szentlélek megvilágosító jelenlétére, kegyelmére. Még a nagyon szorgalmas felkészüléstől is el kell szakadnom néha-néha, mert a dallamot kockáztatom, nem feltétlenül a tartalmát, de minden igehirdetésnek dallama is van.

Régóta vágyom arra, hogy a beszélgetésben az emberrel találkozzam. Magával az emberrel.

Örömmel tölt el látni azt, ahogyan megragad egy téma, és kibontakozik benem az, ami kíváncsisággal tölt el.

Elszomorít, amikor elvétem Isten Lelkének a vezetését, és olyan dolgokban csúszok el, amiben már rég otthonosan kellene mozognom.

Zavar az, amikor a diákjaim körében nincs elég bátorságom felvállalni, hogy a beszélgetés sodrásába belebocsátkozzak és ráhagyatkozok arra.

Jólesik, amikor azt kérdezik tőlem, hogy mitől vagy mindig ilyen vidám.

Jobban odafigyelhetnék arra, ahogyan tapintattal és határozottsággal jelen lehetnék azok életében, akik közel állnak hozzám.

Hiszek a Szentlélekben, mert nem hiszek magamban. Úgy tudom birtokba venni magamat, ha hagyom, hogy a Lélek birtokoljon. Hiszek a Szentlélekben mert nem csak bennem, hanem a Krisztus testének minden egyes tagjában lakozást vett ő, aki közöttünk van.

Van valami, amit még meg szeretnél osztani az olvasókkal?

Soha ne gondoljuk úgy, hogy a tanítványságról kialakított fogalmakon át jutunk el Krisztushoz. Inkább a Krisztushoz vezető lépéseket fogalmazzuk meg magunknak. Legyünk tehát önreflektívek, és feltételezzük a Szentlélek jelenlétét az identitásunkban. Senki sincs egyedül. „Nem hagylak titeket árván, eljövök hozzátok.” Ennek a Pártfogónak a jelenlétében élni számomra azt jelenti, hogy én is jelen tudok lenni mások számára.